

композиції. Про це говорять відгуки глядачів – дітей і спостереження за їхньою реакцією. Але найголовніше – це свято, емоційний сплеск, захват від участі в спектаклі.

Література

1. Арбузов К.А. Театральные уроки в современной французской школе / К.А. Арбузов // Режиссер работает в школе: теоретические и методические проблемы: [сб. науч. тр.] / Под ред. Е.К. Чухман. – М.: Изд. АПН СССР, 1991. – С. 52-66.
2. Артемова Л.В. Театральні ігри дошкільників: [навч.посібник] / Л.В. Артемова. – М. : Освіта, 1991.-345с.
3. Купшева Н.А. Основа естетичного виховання: [навч.посібник] / Н.А. Купшева. – М. : Освіта, 1986.-510с.
4. Логинова В.І. Дошкільна педагогіка : [навч.посібник] / В.І. Логинова. - М. : Освіта, 1988. -457с.
5. Русова С. Драматический инстинкт и его значение в воспитании / С. Русова // Для народного учителя, 1916. – № 11. – С. 1-8.;– № 12. – С. 2-7.; – № 13. – С. 1-8.; – № 14. – С. 1-5.
6. Селиванова С.Д. Театрально – літературні композиції в школі : [навч.посібник] / С.Д. Селиванова. - М. : Освіта, 1982 .-260с.
7. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільнят: авторський стиль роботи : [методичні рекомендації] / авт.-укл. М.М. Эфіменко. – К. : ІСДО., 1995. – 40 с.
8. Тичер Н. Драматизация как метод современной школы / Н. Тичер // Народное образование. – 1910. – № 11. – С. 498-521.; – № 12. – С. 643-665.
9. Фейгінов С.Р. Педагогічна драматизація (200 етюдних прийомів виховання): [методика виховної роботи] / С.Р. Фейгінов. - Ялта. Академія розвитку, 2004. – 272с.
10. Финлей Джонсон Х. Драматизация как метод преподавания. – М. :Типолитография т-ва И.Н. Кушнерев и К. Пименовская, 1917. – 43 с.
11. Щербо А.Б. Дидактичний театр (з досвіду роботи заслуженої вчительки УРСР СШ № 17 м. Вінниці Н.С. Вігковської) / А.Б. Щербо // Театр у школі: [навчальний посібник] / упор. Н.Є. Миропольська. – К. : Рад. Школа, 1990. – 122-136с.
12. Ядешко В.Д. Дошкільна педагогіка : [навч.посібник] / В.Д. Ядешко. - М. : Освіта, 1978 . - 320с.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2010 р.

О. Л. Тамаркіна

викладач каф. іноземних мов

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ САМОСТІЙНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ СТУДЕНТА

У статті надається теоретичний огляд самостійності, розкривається суміжність понять за різними концепціями. Автор представляє модель самостійності у професійному становленні студента

Ключові поняття: самоповага, самоефективність, самоорганізація, саморегуляція.

В статье автором дается определение самостоятельности, раскрываются смежные понятия за разными концепциями. Автор представляет модель самостоятельности в профессиональном становлении студента.

Ключевые слова: самоуважение, самоеффективность, самоорганизация, саморегуляция.

In this article the author gives the definition of self-dependence (independence) via numerous scientific conceptions, where closely-related concepts are explained. To the closely-related concepts they bring self-actuality, self-respect, self-efficiency, self-organization, and besides the author opens and explains the meaning of each closely-related concepts, their importance and necessity due forming students' self-dependence (independence) during the studying process.

Keyword: self-esteem, самоеффективность, self-organising, self-control

Визначальну роль для засвоєння учбової діяльності учнями відіграє самостійність як властивість особистості тому, ми вважаємо за потрібне зазначити, що самостійність визначається через розкриття таких проявів самосвідомості, як самопізнання, самосприйняття, самооцінка, самоцінність, саморегуляція, самореалізація, самоеффективність, самоповага, самоактуалізація, самоконтроль, самовизначення, самоорганізація і т.д.

З огляду на це проблема формування самостійності в навчальній діяльності є актуальною.

На сьогодні вивчення проблеми самостійності набирає особливого значення в контексті реформ соціального життя українського народу. Розглядання самостійності має свої традиції. Так, наприклад, С.Л.Рубінштейн пов'язує самосвідомість із зростаючою реальною самостійністю індивіда, яка виражається в зміні його відношення до тих, хто навколо.

Самосвідомість виникає в ході розвитку свідомості особистості по мірі того, як вона реально стає самостійним суб'єктом [11]. Г.Олпорт надає сім аспектів «самості», які проявляються та інформуються на окремих відрізках протягом всього людського життя. Серед них: тілесна самість, самоідентичність, самоповага, розширення самості, образ себе, раціональне керування самим собою, «проприативне» прагнення. На завершальній стадії «пропріум» («самість») співвідноситься з унікальною здатністю людини до самопізнання и самосвідомості [14]. Простежимо послідовно думки дослідників по кожному з них.

А.Бандура [15] вважає, що формування особистості, а значить і її компонентів схилено до впливу оточення, поведінки, а ключовим виявляється спостереження й дотримання прикладам. Він підкреслює важливість самостійних впливів у всіх аспектах функціонування людини – мотивації, емоціях та діях. Ця ідея має вираження в його концепції самоеффективності, яка зводиться до уміння людини усвідомлювати свої здібності, регулювати свою поведінку у відповідній ситуації. В його теорії

закладене поняття самоконтролю – емпірично обґрунтованого засобу стійкого досягнення бажаних патернів поведінки. Вважається, що людина, яка усвідомлює свою самоефективність докладає більше зусиль, виконуючи складні справи, ніж люди, які мають сумніви в своїх можливостях. Висока самоефективність веде до успіху в діяльності й позитивно впливає на самоповагу.

«Самість» – важливе поняття в гуманістичній теорії психології (К.Роджерс, А.Маслоу, А.Комбе, Ч.Паттерсон). А.Маслоу вважає, що в кожній людині закладена самостійність. Яка є джерелом творчості й унікальності особистості. Суть виховання, згідно цього підходу, повинна зводитись до виявлення самостійності людини на шляху до самовиявлення і самоактуалізації. Самоактуалізація, на думку вченого, передбачає досягнення власного потенціалу. Більшість людей прагне до внутрішнього вдосконалення, але не всім вдається самоактуалізуватися. Дослідник виділяє декілька причин: нездатність визначити свій потенціал, страх успіху, негативний вплив соціального та культурного оточення, потреби безпеки та інші причини [7].

В концепції самоактуалізації А.Маслоу самостійна людина формується через саморозвиток, подолання перешкод, спираючись на власні сили, маючи незалежну власну думку по основним життєвим питанням, здатний брати відповідальність на себе в різних ситуаціях.

Ідея саморозвитку, самореалізації виявляється надзвичайно значимою для багатьох сучасних вітчизняних концепцій про людину (К.А.Альбуханова-Славська, А.В.Брушлінський, В.П.Зінченко, А.Г.Ковальов, А.І.Кочетков, Л.Н.Кулікова). На думку Л.Н.Кулікової першорядною важністю для розвитку особистості є здатність до саморегуляції, самоаналізу, самопереконання, самопримушення, самокерування, самовиховання. Участь особистості у власному розвитку, її самовихованню, згідно даної думки, включає в себе три основних елементи: розуміння себе та навколишнього світу, здатність до вольових дій, саморегуляція та потреба в саморозвитку, самореалізації.

А.А.Бодальов намагався розкрити суть саморозвитку. На його думку, вона полягає в тому, що які б жорстокі вимоги не ставилися, які б вони не були за своїм змістом та формою, особистість все одно приймає їх та трансформує для себе самої згідно свого характеру та ступенем своєї суб'єктивності – рівнем розвитку свідомості, сформування потреб, розвитку здібностей, вихованості характеру. І не хтось інший, а саме особистість ставить перед собою мету. Обирає шляхи їх досягнення та приходять до тих чи інших результатів [1, с.188].

Б.С. Братусь визначає наступні умови розвитку самоздійснення відношення до іншої людини як до самоцінності, здатність до самовіддачі та любові як до способу реалізації цього відношення, творчий характер життєдіяльності, потреба в позитивній свободі, здатність до свобідного

волевиявлення, внутрішня відповідальність перед собою та іншими та ряд інших [2].

Л.А.Коростильова відмічає, що самореалізація виступає в якості здійснення можливостей розвитку «Я» завдяки власним зусиллям, со-творчості та со-діяльності [5].

Творча самореалізація особистості – це індивідуальний процес саморозкриття суттєвих сил людини в ході її (особистості) різнобічної діяльності і одночасно спосіб виконання якої діяльності

Самореалізація особистості сприяє підвищенню самооцінки й самоповаги. Так, згідно С.Куперсмігу, самооцінка – це особиста думка про власну цінність, яка виражається у відношенні людини до самого себе [16].

В самоповазі виділяють декілька аспектів. Висока самоповага означає, що людина високо оцінює себе, впевнена в своїх здібностях, відчуває можливість контролювати свій образ життя, низька самоповага супроводжується само зменшенням, безсиллям, сумнівами з приводу власної цінності.

Зупинимось на більш важливих проявах «самості» в ході учбового процесу.

В.А.Герасимова [3] розглядає термін *самовизначення* і характеризує його з проблемної ситуації на прийнятій в педагогічній психології думці про те, що навчання або розвиток через проблему дозволяє подолати пасивність позиції учня, змінити установку засвоєння на установку народження нового знання.

Самовизначення характеризується нею як прийняття власної позиції в загальному просторі проблеми. Це – процес і результат або вибору, або діяльності по вибудовуванню власної позиції, мети, та засобів *самореалізації* в конкретних обставинах. Воно виявляється в бажанні та в можливості здійснення продуктивної роботи і пропонує вироблення позиції, яка частіше за все є результатом процесу самовизначення. Позиція визначається як точка зору, відношення до чого-небудь, пропонуючи дію, поведінку, обумовлене цим відношенням.

Нарівні зі створенням позиції, самовиражаючись, людина, може обирати досвід, тобто спогади в широкому розумінні слова, яке розміщене до відповідного контексту. Категорія досвіду в освіті розуміється як трансформація повсякденного досвіду в професійній сфері або створення іншого досвіду.

Самовизначення з позиції постановки задачі в учбовій діяльності, згідно А.С.Лазарева, означає прорисовку дійових та позиційних контекстів майбутньої власної діяльності. Той, хто самовизначається, має задати продукт, який він бажає отримати, зобразити те за рахунок чого даний результат можна отримати. На етапі самовизначення повинно враховуватись актуальне знання учня про різні задачі, прояви його власних намагань у вигляді різноманітних освітньо-навчальних цілей, розуміння й

знання різних способів, форм дії, прийомів, що складає головний зміст процесу позиціонування [6].

Важливим обґрунтуванням виявляється надання для учня своєї діяльності в ряду послідовності отриманих їм результатів. Одиниця постановки задачі – здійснення – рефлексія – постановка задачі існує як цикл в лінійному процесі освіти, що розвертається. Психологічну основу самостійності учнів, на думку А.К.Осницького, складає добре сформована система *саморегуляції* діяльності. При цьому саморегуляція визначається як регуляція, яка здійснюється людиною як суб'єктом діяльності й направлена на приведення можливостей людини згідно вимог цієї діяльності [9].

Ряд дослідників вказує на важливість процесів саморегуляції в процесі учбової діяльності. Так, В.І.Моросанова, називає типові для людини й найбільш суттєві індивідуальні здібності організації й керування своєю внутрішньою й зовнішньою активністю, які стійко виявляються в різних її видах. До стильових особистостей саморегуляції вона відносить індивідуально-типові особливості регуляторних процесів планування задач, модулювання ситуацій, програмування дій, оцінювання результатів, тобто процесів, які реалізують головні ланки системи саморегуляції, та по-друге, стильові особливості, які характеризують функціонування всіх ланок системи саморегулювання і виступають одночасно особистими властивостями, наприклад, самостійність, надійність, гнучкість, ініціативність [8].

В регуляції особистістю своєї психічної діяльності, на думку Л.А.Ростовецької [10, с.82], існують декілька рівнів.

Перший рівень – регуляція самих дій з метою їх перетворення згідно з логікою об'єкта. Цей рівень регуляції дорівнюється до пізнавальної самостійності. *Другий рівень* – зміна завдяки дії предметів та об'єктів, «обставин» та людей; *третій рівень* – зміна самої особистості під впливом обставин та в процесі розвитку цих обставин. Цей рівень називається найбільш високим рівнем регуляції, порівняний до саморегуляції. Саморегуляція є, на думку вченого, самостійністю, яка розуміється як особиста властивість. *Самостійність* виступає як дієва спроможність особистості, як активність та здатність до мобілізації та концентрації всіх життєвих сил; саме на цьому рівні особистість співвідносить свої прагнення з реальними можливостями і здібностями [12, с.82].

Згідно позиції В.Н.Донцова, учбова самоорганізація – діяльність індивіда, яка спонукається та направляється цілями (мотивами) керування учбовою роботою та здійснена системою інтелектуальних дій щодо рішення організаційних задач. Дослідник розглядає учбову самоорганізацію як своєрідну педагогічну систему, метою якої є засвоєння знань, умінь та навичок, а також розвиток особистості. В структурі учбової самоорганізації виділені наступні компоненти: гностичний,

проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний [4].

А.Г.Сорокова виділяє функціональні елементи учбової самоорганізації: дотримання суворого режиму, планування учбового та вільного часу, організація профілактики розумової перевтоми, чергування форм учбової роботи, облік гігієни розумової праці [13,с.157-159].

Суть самоорганізації учбової діяльності – в збігу об'єкта та суб'єкта керування, створення принципово нового рівня соціальної організації у ВНЗ, яка володіє власною структурою закономірностей та протиріч. В основу самоорганізації учбової діяльності може бути покладений рід принципів. До одного з них відносять *принцип прообразу* майбутньої діяльності студентів. Цей принцип дає можливість та потребу продуктивного мислення та творчої діяльності студента, сприяє діалоговій формі спілкування викладача та студента. Реалізацію цього принципу бачать у вигляді гри, яка в ході навчання поділяється на ділові ігри різних рівнів та ступенів спілкування. В якості другого *принципу* називають рівновагу *рольової та автономної поведінки* тих, кого навчають. Задана модель спеціаліста – своєрідна роль студента. Через вказаний принцип досягається ефект взаємокомпенсаторної активності студентів та викладачем. Розглядаємий принцип дозволяє оперативно оцінювати ступінь реалізації заданої цілі та проводити експрес коректування цілей та задач навчання та виховання кожного студента відповідно до його потреб, певної якості засвоєних ним знань.

Самоорганізація учбової діяльності у ВНЗ не може здійснюватися поза *принципом індивідуалізації*, який відображає діалектику самореалізації особистості студента. Суть саморганізації – збіг об'єкту та суб'єкту керування, тобто самоорганізація повинна зводитися на психологічно більш точний рівень – рівень самокерування, який направлений на співтворчість студента та викладача. Зріст професіоналізму викладачів, таким чином, перетворюється на найважливіший складовий елемент саморганізації учбового процесу. Процес саморганізації навчальної діяльності підрозділяється на певні періоди. *Перший (фундаментальний)* націлений на вироблення у студента навичок продуктивної діяльності та творчого мислення. *Другий період (спеціальний)* – безпосередньо поглиблене вивчення тих спеціальних дисциплін, які необхідні для майбутньої професії студента. В першому періоді самоорганізації учбової діяльності передбачається введення нових форм виділення узької професійної орієнтації студентів (тестування, науково-дослідницька робота, проведення ділових ігор з метою виявлення схильності до тих чи інших видів професійної діяльності). Елементом другого періоду самоорганізації учбового процесу повинні стати спецкурси, які володіють евристичним характером, та які є вагомим аргументом на користь розвитку діалогової форми навчання. На *третьому періоді* навчання завдяки практиці та іншим формам закріплюються професійні навички студентів [12].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, з огляду на те, що самоосвіта здійснюється за умов активності студентів, необхідно організовувати так навчальний процес, щоб майбутні фахівці здійснювали самонавчання і самовиховання за науково-організованою системою учбової діяльності. На жаль, реалії сьогоденної практики свідчать про недостатню розробленість технологій запровадження активної соціальної ролівої позиції студентів як фахівців. Це є перспективним для подальшого дослідження.

Література

1. Бодалев А.А. Психология личности / А.А. Бодалев. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 187с.
2. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М. : Думка, 1998. – 304 с.
3. Герасимова В.А. Конструирование досвіду: когнітивна стратегія проблемного самовизначення // <http://charco.narod.ru/teksts/cb7/ger.html>
4. Донцов В.Н. Учебная самоорганизация студентов как фактор успеваемости: дисс. ... канд. пед. наук. – Л.: ЛГУ, 1977. 219 с.
5. Коростильова Л.А. Психология саморозвитку личности: підхід до проблеми / Л.А. Коростильова // Психологічна наука: традиції Сучасний стан та перспективи: Тези доповідей наукової конференції ИПРАН. М, 1997.
6. Лазарев А.С. Самовизначення та задана форма організації учня в навчальній діяльності // <http://two/cityline.ru/~idcriast/2shgo/razdel12/lazarev.htm>
7. Маслоу А. Мотивация личности / А. Маслоу. – Спб. : Евразия, 1999. – 479 с.
8. Моросанова В.В. Акцентуация характера и стиль саморегуляции у студентов // www.voppsy.ru/journals_all/issues/1997/976/976030.htm
9. Осницкий А.К. Саморегуляция деятельности школьника и формирование активной личности / А.К. Осницкий. – М. : Знание, 1986.
10. Ростовецкая Л.А. Самостоятельность личности в познании и общении / Л.А. Ростовецкая. – Ростов н/Д. : Ростов н/Д пединститут, 1975. – 297 с.
11. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1959. – 324 с.
12. Пучков О.А., Солопова Н.С. Самоорганизация навчальної діяльності в юридичному вузі (методологічні основи) // <http://pravoved.jurfak.spb.ru/Default.asp>
13. Сорокова А.Г. Элементы самоорганизации в старших классах / А.Г. Сорокова // Основы вузовской педагогики Л.: ЛГУ, 1972, С.157-159.
14. Alport G.W. Pattern and growth in personality. New York: H.R.W., 1961.
15. Bandura A. Human agency in social cognitive theory. American psychologist. 44(9)/1175-1184/-1989/
16. Coopersmith S. The antecedents of self-esteem/San-Francisco: W.N.Freeman. California, 1967.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2010 р.